

TIZENHETEDIK SZÁZADI MAGYAR UTAZÓ
SPANYOLORSZÁGBAN

A gyöngyösi ferences kolostor birtokában van* egy 16-rét alakú, bőrbbe kötött könyvecske; egy 17. századi latinnyelvű kéziratot tartalmaz. A nem könnyen olvasható szöveg előtt, a címlapon, a következő címfelirat olvasható: *Via Hispanica Anno Domini 1670 peracta*, ami magyarul annyit tesz: Spanyolországi utazás, melyet az Úr 1670. esztendejében tettek. (E cím mellett piros ceruzajelzés: 828/9.) Néhány üres lap után az út közben érintett fontosabb városok és falvak jegyzéke következik. Előbb nagyjából, csak az öt legfontosabb város említésével, két lappal utóbb már 16 város és község felsorolásával rajzolódik ki előttünk az útvonal. Végül a hetedik lapon az utazókról s a kézirat szerzőiről is megtudunk valamit. Afféle tájékoztató megjegyzés mondja el, hogy ez a kézirat beszámoló arról a hispániai utazásról, melyet Jászberényi Gáspár, a minorita rend provinciálisa és Podiebradsky Ambrus atya, ugyanennek a rendnek a custos-a tett meg 1670-ben, hogy rendjüknek Valladolidban tartott capitulum generale-ján résztvehessenek.

A kézirat százegynéhány lapból áll, s ennek mintegy a felét, a 68. laptól a 106-ig a spanyolországi rész tölti meg. Maguk a szerzők is ennek a résznek tulajdonítottak nagyobb fontosságot; bizonyítja, hogy az egész kézirat címét a spanyolországi út adta meg. Az igen szűkszavú jegyzetek, melyekkel a szerző Német- és Franciaország látványosságait kísértc, valamivel szubjektívebb hangú s bővebb feljegyzéseknek adnak helyet, mikor már spanyol földön folyik az utazás.

A két szerzetes tél derekán, január hetedikén indult el Magyarországról, s április 13-áig tartott, amíg a francia-spanyol határra elvergődött. Több mint egy negyedévig tartott hát az az út, melyet ma három nap alatt könnyűszerrel tehetünk meg vonaton. Ennek oka nagy szegénységük, meg az európaszerre dúló ínség, pusztulás: kocsira tehát csak nagyritkán, könyörületből kaphattak fel, a legtöbbször az apostolok lovain, tulajdon edzett lábukon haladtak előre. Spanyolország határán azután már vánszorgás lett a buzgalommal kezdett nagy utazásból.

A határt Sanctus Johannes de Luz (a mai St. Jean de Luz) és San Sebastian között lépték át. Vajon milyen gondolatokkal? Tudjuk, hogy mit látott és figyelt meg a spanyol városokban, erről rövid, de világos jegyzeteket készített. Azt is ki tudjuk következtetni, milyen lelkiállapotban, milyen kedvvel gyalogoltak előre a még mindig többszáz kilométer messzeségben fekvő célpont felé, mert keserves szenvedéseik leírása megsejteti velünk kedélyviláguk elszomorodottságát. Gondolataikat azonban, amellyel az országot és népét illették, a bírálatot, melyet öntudatlanul is gyakorolhattak, nem ismerjük. Legfeljebb csak megközelítőleg hámozhatjuk ki figyelő magatartásukat s az ebbe rejtett gondolatvilágot azokból a megjegyzésekből, melyek majd mindig ugyanazokra az épületekre, ugyanazokra a tárgyakra vonatkoznak, mintha a Magyarországon kialakított lelki világuk és magatartásuk a távoli külföldön is a

* Vagy volt. A kéziratot az 1940-es évek elején tanulmányoztam, akkortájt készült — előadás céljából — e közlemény.

hazai asszociációk jellege és mértéke szerint szűkítette volna le figyelmük s tekintetük horizontját.

Már San Sebastian leírásában megfigyelhető sajátos érdeklődése. A legjobban a város földrajzi helyzete érdekli, védettsége, melyet elsősorban az Óceánnak köszönhet. Megjegyzi azt is, hogy igen sok és igen nagy hajókat látott a kikötőben, különféleképp feldíszített hajókat, de ezen a látványon — bár ez szokatlan lehetett magyar ember szemének — nem időz hosszasan. Annál inkább a városfalakon! Hatalmas, három oldalról védő falat ír le, mellyel IV. Fülöp király tette bevehetetlenné a várost. De máshelyütt is tekintete először a városfal felé irányul. Mi az oka ennek? Alighanem magyarországi beidegzettség, megszokás: a török hódoltság utolsó évtizedeinek magyarországi lakosa öntudatlanul is azokat a helységeket értékelte leginkább, melyek erős várfalaik mögött védelmet s biztonságot nyújtottak. S mi érdekli magában a városban? Műveltségének, úticéljának megfelelően szinte egyedül a vallásos élet intézményei s tárgyai. Céltudatos érdeklődése tehát igen szűk területre szorítja össze mondanivalóját, távolról sem szövi azt olyan gazdag és sokszínű elbeszéléssé, mint Szepsi Csombor Márton vagy Szenci Molnár Albert. Míg az előbbi a 17. század polgárának, az utóbbi a humanistának, Jászberényi Gáspár a céltudatos, világi dolgokkal nem sokat törődő vallásos embernek jellegzetes útinaplóját hagyta ránk. Ennélfogva nem is gazdag ez a napló helyi érdekességek, szubjektív megfigyelések, művészien árnyaló részletek leírásában, elsősorban a terület maga érdemel figyelmet, amelyet bejárt, elsőnek azok közül a magánszemélyek közül, akik úti élményeiket leírásra is érdemesnek találták. Az útleírás érdekességét tehát nem a tartalmában látjuk, hanem inkább abban, hogy az első Spanyolországról szóló személyes beszámoló.

Mint mondtuk, figyelme elsősorban az egyházi épületek, templomok, kegytárgyak felé fordul. „Ezt a várost látogatva”, írja San Sebastian-ról, „szemünkbe tűnt a plébániatemplomban egy feszület. Csodálatraméltóan szép és kitűnő mester készítette, aranyból van s akkora, hogy négy ember alig bírja vinni. Értékes drágakövekkel és gyöngyökkel van borítva.” A városban sok papot látott. Nemcsak világnézete, hanem életkörülményei is érthetővé teszik, miért ír elsősorban a vallási tárgyakról s személyekről: rendszeren nem vendégfogadóban szálltak meg, hanem szerzetársaiknál vagy a klarisszák zárdájában.

Személyesebb megnyilatkozásai az úti terepről és az időjárásról szólnak. Már április 10-én megkezdődik egy végeszakadatlan esőzés s erős fagy is volt, úgy hogy jégeső is esett nagy bőségben. Ilyen körülmények között érkeznek el Tolosába, ahol szerzetársaiknál jó fogadtatásra találnak. A következő két hét alatt sehol sem kapnak jó szállást és elegendő ételmezt. A vidék, az időjárás, a nélkülözések igen elkeserítik a vándorokat. Ezenkívül a Vitoria-tól Palenzuelá-ig tartó út közben többször eltévedtek. Ezt nem írja a kézirat szerzője, de az útvonal, bizonytalan s néha visszafelé vezető kitérőivel, világosan mutatja. Nem is csoda, hogy utat tévesztettek. Mindenütt magas, átlag 1300—1400 m-re felnyúló hegyek vették körül őket. A lakatlan, gyér növényzetű, nehezen járható hegyvidéken mai értelemben vett út nem is vezetett át. A hiányos útbaigazítások alapján sokszor csak sejtelmük szerint haladtak előre, délnyugati irányban. Az út keserveiről már részletesebben számol be a szerző.

„Mihelyt felvirradt, kemény utunkat folytatnunk kellett, s hegyeken és völgyeken át, egész nap kínszenvedéssel mentünk, csak mentünk, amíg egy Villa Regal nevű faluhoz nem értünk; itt éjjeli szállásra egy özvegyasszony fogadott be bennünket; nagyon keveset ettünk nála s ott is maradtunk. Kora hajnalban keltünk fel s indulunk útnak, ebédre Onate-ba érkeztünk, élelmünk azonban igen nyomorúságos volt... A hatalmas esők és sár miatt alig bírtunk elvergődni Vitoria-ba; míg ide eljutottunk,

egy Salinas nevű, nyomorult fészekben szállottunk meg; még egy korty bort, egy falat ételmet sem kaptunk; minthogy pedig pénzünk nem volt s hiába is kéregettünk, pusztán azzal a kenyérrel kellett beérnünk, amit magunkkal hoztunk. Ilyen nyomorúságban feküdtünk le.” Április 18-án erős fagy köszöntött be, a szokott napi 15—20 kilométeres utat nagy fáradtan tették meg. Így „értünk el Arganson-ba” (a mai La Puebla de Arganzón), „ahol az obszervánsok kis monostorában szállottunk meg”. A hely maga igen szegényes s itt is megjegyzi, hogy nagyon sanyarúan látták el őket.

Szenvedéseik azonban nem hogy enyhültek volna, még csak fokozódtak. A Miranda-Pancorvo-Briviesca községektől jelölhető útvonal a legkegyetlenebb próbára teszi utasaink testi-lelki ellenállását. A növekvő hideg, a csak nem szűnő magas hegyvidék s a folytonos nélkülözések kétségbe ejtik a két szerzetest.

Alig hagyták el Mirandát, hatalmas szél támadt. „Egyenesen szemközt fújt, oly erősen, hogy ujjainkat a hideg miatt sem kezünkön, sem lábunkon nem éreztük, hiszen meleg felső ruhánk nem is volt, minthogy azt Galliában, a növekvő melegben, levetettük magunkról; azt hittük ugyanis, hogy Hispániában nagyobb meleg lesz, pedig hát hitünkkel ellentétben nem meleget, hanem fagyos hideget kaptunk; s még hozzá nemcsak itt van hideg, hanem Hispániának még az Óceán mellett fekvő része is állandóan fagyos: de hát mit tehettünk volna? akár fagyban, akár szélben, csak mennünk kellett.” Így értek el Pancorvo-ba, mely altissimis montis, igen magas hegyektől van körülveve, s út közben csak azt ették, amit magukkal hoztak.

A 24-étől 27-éig számítható három nap csupa szenvedéssel van tele. Az elbeszélésnek is, a kínlódásoknak is a csúcspontja közeledik. Briviesca-t már elhagyták, mikor nagy viharba kerülnek. A jégeső annyira veri őket, hogy a földre buknak s kezüket össze-vissza sértik, lábukon meg újabb sebek keletkeznek; kétségbeesetten kiált fel itt a szerző: „forse jam hic in via perire debemus?” — „talán itt út közben kell majd elpusztulnunk?”

Mi önt beléjük mégis reményt? Az, hogy utolsó állomásuk helyén azt a felvilágosítást kapták, hogy e nagy hegyek között a közelben van S. Stephanus de Olmos monostora. Ide tartanak. De eltévednek s útkon halálfélelem s végkimerülés kísérik őket. „Ezt a kolostort jó időben meg lehet találni, minékünk azonban semmiképp sem sikerült ráakadnunk, úgyhogy kétségbeesve már azt gondoltuk, hogy az éjszakát a hegyek között fogjuk eltölteni; egyikünk az egyik, másikunk a másik hegyre mászott föl, hogy megnézzé, látható-e már a monostor, de csak hiába; végül is, alig értünk le a hegyekről a közöttük fekvő völgybe, váratlanul nagy vihar támadt s a jégeső oly erővel kínozza rendesen még be sem gyógyult lábunkat s a fagyott lábakban olyan fájdalmakat idézett elő, hogy a földre kellett ülnünk s ott elterülnünk, várva arra, hogy a jégeső megszűnik s pimaszságának véget vet. S itt már arra gondoltunk, hogy ha ilyen jégesőtől készített ágyban elterülve kell megpihennünk, mi módon leszünk képesek életben maradni az éjszaka? Amikor megszűnt a jégeső, nem kis szomorúságtól bágyasztva, a már közelgő éjszakában végigjártuk azt az igen mély völgyet, s mikor a végére értünk, innen ismét körültekintettünk, vajjon láthatnók-e valami jelét a kolostornak; meg is pillantottunk messziről valamit, és pedig sok igen magas fát, amint a völgy torkolatában magasra emelkedtek; azt gondoltuk, hogy talán arra van a kolostor, sietve a felé indultunk, s mikor közelebb jutottunk, megláttuk a derék falat, mely körülvette a följe emelkedő fákat; amint a falat megpillantottuk, azonnal azt mondtuk: az a monostoré.”

Igyekvésük ellenére is csak késő éjjel értek be a kolostorba. A kiállott szenvedésekre különös ellentétként következik a pompás fogadtatás, a hely csodálatos szépsége és gazdagsága. Hárminc személy él itt, jegyzi fel utazóink álmétkodva, honnan veszik ezek azt a sok ételt, italt, ami ellátásukhoz szükséges? Őket, a vándorokat is

igen jól tartották. Három napra itt is maradtak. Ezalatt bejárták a kolostor területét, mely maga is gyönyörű hely, „pulcherrimo horto”, igen szép kerttel, benne sok gyümölcsfával s szebbnél-szebb forrásvizekkel és szökőkutakkal.

Három nap elteltével, április 30-án tovább indulnak Szt. István kolostorából. A hosszas és majdnem végzetessé váló bolyongás és szenvedés leírása elé, a lap szélére, piros tintával jegyezte fel előbb ez emlékeztető szavakat: conventus in deserto, kolostor a sivatagban. Most megismétli e megjelölést, mellyel egyszersmind a spanyol élet és táj végtelenségét is érzékelteti: a „sivatagnak e kolostorából, melyet Olmosi Szt. Istvánról neveztek el, Burgos felé indultunk tovább”.

Az útleírás érdekességének csúcspontjához kétségtelenül az idézett, úti szenvedésekről szóló beszámolóban érkezünk el. Azt azonban, ami ezt a leírást különös erővel látja el s oly egyéni jelleggel, mint amilyennel kevés más útleírásban találkozunk, elsősorban az egymásra következő események kontraszthatásában fedezzük fel. Éspedig azoknak az ellentéteknek a hatásában, amelyek leginkább Spanyolországra illenek rá, az ország időjárására, tájának meglepetéseire, embereinek végtetes, hol nyomorúságos, hol fényűző bánásmódjára.

József Szauder

EINE SPANIENREISE AUS UNGARN IM 17. JAHRHUNDERT

Der Verfasser bespricht kurz eine Handschrift in lateinischer Sprache, die sich einst im Besitz des Franziskaner Klosters zu Gyöngyös befand. Diese Handschrift beschreibt unter dem Titel „Via Hispanica anno domini 1670 peracta” die Reise des Minorit-Provinzials Kaspar Jászberényi und seines Begleiters nach Spanien. (Sie fuhren zum „Capitulum generale” ihres Ordens, das sich in Valladolid stattfand.) Ausser der Beschreibung von Städten, Kirchen und Kirchengerten sind die Versinnlichung und das Bewusstmachen der grossen Kontraste zu beachten, die ihren wechselvollen monatelangen Weg begleiten (Grosser Reichtum und Elend, extremes Klima usw.).